

Τίτλος μαθήματος:
Η φιλοσοφία ως "τέχνη του βίου" και η αναζήτηση της αταραξίας: Κυνικοί,
Στωικοί, Επικούρειοι, Σκεπτικοί.

Μάθημα 11ο
Πυρρώνειος Σκεπτικισμός: Αμφισβητώντας τη δυνατότητα να γνωρίσουμε: Η
αταραξία ως μορφή αμφισβήτησης.

Διδάσκων:
Πουλακίδας Παναγιώτης
panroulakidas@gmail.com

1. Πυρρώνειος Σκεπτικισμός

Απόσπασμα 1

Δ.Λ. 9.61-10: Πύρρων Ἡλεῖος Πλειστάρχου μὲν ἦν υἱός, καθὰ καὶ Διοκλῆς ἱστορεῖ· ὡς φησι δ' Ἀπολλόδωρος ἐν Χρονικοῖς (*FGrH* 244 F 39), πρότερον ἦν ζωγράφος, καὶ ἦκουσε Βρύσωνος τοῦ Στίλπωνος, ὡς Ἀλέξανδρος ἐν Διαδοχαῖς (*FGrH* 273 F 92), εἴτ' Ἀναξάρχου, ξυνακολουθῶν πανταχοῦ, ὡς καὶ τοῖς γυμνοσοφισταῖς ἐν Ἰνδία συμμῖξαι καὶ τοῖς Μάγοις. ὅθεν γενναιότατα δοκεῖ φιλοσοφεῖναι, τὸ τῆς ἀκαταληψίας καὶ ἐποχῆς εἶδος εἰσαγαγόν, ὡς Ἀσκάνιος ὁ Ἀβδηρίτης φησίν. οὐδὲν γὰρ ἔφασκεν οὔτε καλὸν οὔτ' αἰσχρὸν οὔτε δίκαιον οὔτ' ἄδικον· καὶ ὁμοίως ἐπὶ πάντων μηδὲν εἶναι τῇ ἀληθείᾳ, νόμῳ δὲ καὶ ἔθει πάντα τοὺς ἀνθρώπους πράττειν· οὐ γὰρ μᾶλλον τότε ἢ τότε εἶναι ἕκαστον.

Μετάφραση: Ο Πύρρων από την Ηλεία ήταν γιος του Πλειστάρχου, όπως αφηγείται και ο Διοκλής κι όπως λέει και ο Απολλόδωρος στα “Χρονικά” του, ξεκίνησε ως ζωγράφος. Σύμφωνα με την αφήγηση του Αλέξανδρου στις “Διαδοχές”, είχε δάσκαλο τον Βρύσωνα, το γιο του Στίλπωνα, στην συνέχεια τον Ανάξαρχο, τον οποίο και ακολούθησε σε όλα τα ταξίδια του φτάνοντας μέχρι την Ινδία, όπου συναναστράφηκε του γυμνοσοφιστές και του Μάγους. Κατά πως φαίνεται, ύστερα από αυτή την εμπειρία αφοσιώθηκε στη φιλοσοφία με τον ευγενέστερο τρόπο και εισήγαγε την ιδέα της *ακαταληψίας* και της *εποχής*, όπως αφηγείται ο Ασκάνιος ο Αβδηρίτης. Υποστήριξε δηλαδή πως δεν υπάρχει μήτε καλό μήτε κακό, δίκαιο ή άδικο. Κι έτσι, για όλα τα πράγματα ισχυρίστηκε ότι τίποτε δεν υπάρχει στ’ αλήθεια και ότι όλες οι ανθρώπινες πράξεις ορίζονται από τη συνήθεια και τις επικρατούσες αντιλήψεις. Γιατί τίποτα δεν μπορεί να είναι περισσότερο ούτε έτσι ούτε αλλιώς.

Απόσπασμα 2

Δ.Λ. 9.63.3-10: ἀεὶ τ' εἶναι ἐν τῷ αὐτῷ καταστήματι, ὅστ' εἰ καὶ τις αὐτὸν καταλίποι μεταξὺ λέγοντα, αὐτῷ διαπεραίνειν τὸν λόγον, καίτοι κεκινημένον τε <***> ὄντα ἐν νεότητι. πολλάκις, φησί, καὶ ἀπεδήμει, μηδενὶ προειπών, καὶ συνερρέμβετο οἷσισιν ἤθελεν. καὶ ποτ' Ἀναξάρχου εἰς τέλμα ἐμπεσόντος, παρῆλθεν οὐ βοηθήσας· τινῶν δὲ αἰτιωμένων, αὐτὸς Ἀνάξαρχος ἐπῆνε τὸ ἀδιάφορον καὶ ἄστοργον αὐτοῦ.

Μετάφραση: Αυτός (εννοείται ο Πύρρων) πάντα βρισκόταν στην ίδια ψυχική κατάσταση. Σε τέτοιο βαθμό μάλιστα που ακόμα κι αν τον παρατούσε ποτέ κανείς στο μέσο της ομιλίας του, εκείνος θα ολοκλήρωνε αυτό που είχε να πει μιλώντας στον εαυτό του -μολονότι στα νιάτα

του υπήρξε πολύ κινητικός <λείπουν λέξεις>. Πολλές φορές, λείπει, εγκατέλειπε την πόλη χωρίς να έχει προειδοποιήσει κανέναν και τριγυρνούσε με όποιον το 'φερνε η τύχη. Κάποτε που ο Ανάξαρχος έπεσε σ' έναν βάλτο, ο Πύρρων προσπέρασε χωρίς να τον βοηθήσει. Κάποιοι τον κατηγορήσαν γι' αυτό, όμως ο ίδιος ο Ανάξαρχος τον παίνεψε για τούτη την αδιαφορία και την έλλειψη συναισθηματισμού.

Απόσπασμα 3

Ποσειδώνιος δὲ καὶ τοιοῦτόν τι διέξεισι περὶ αὐτοῦ (sc. τοῦ Πύρρωνος): τῶν γὰρ ἐμπλεόντων ἐσκυθροπακῶν ὑπὸ χειμῶνος, αὐτὸς γαληνὸς ὧν ἀνέρωσε τὴν ψυχὴν, δείξας ἐν τῷ πολίῳ χοιρίδιον ἐσθίον καὶ εἰπὼν ὡς χρὴ τὸν σοφὸν ἐν τοιαύτῃ καθεστάναι ἀταραξία.

Μετάφραση: Κάτι σχετικό διηγείται γι'αυτόν (εννοει τον Πύρρωνα) ο Ποσειδώνιος: ενώ ταξίδευε στη θάλασσα, έπιασε κακοκαιρία και οι συνεπιβάτες του έδειχναν φοβισμένοι, τότε ο Πύρρων, γαλήνιος και με ακμαίο ηθικό, έδειξε ένα γουρουνάκι που βρισκόταν πάνω στο πλοίο και έτρωγε εκείνη την ώρα, κι είπε ότι και ο σοφός άνθρωπος σε μία τέτοια κατάσταση αταραξίας θα πρέπει να βρίσκεται.

Απόσπασμα 4

Δ.Λ. 9.69.12-9.70.6: οὔτοι πάντες Πυρρώνειοι μὲν ἀπὸ τοῦ διδασκάλου, ἀπορητικοὶ δὲ καὶ σκεπτικοὶ καὶ ἔτι ἐφεκτικοὶ καὶ ζητητικοὶ ἀπὸ τοῦ οἷον δόγματος προσηγορεύοντο. ζητητικὴ μὲν οὖν φιλοσοφία ἀπὸ τοῦ πάντοτε ζητεῖν τὴν ἀλήθειαν, σκεπτικὴ δ' ἀπὸ τοῦ σκέπτεσθαι ἀεὶ καὶ μηδέποτε εὐρίσκειν, ἐφεκτικὴ δ' ἀπὸ τοῦ μετὰ τὴν ζήτησιν πάθους· λέγω δὲ τὴν ἐποχὴν· ἀπορητικὴ δ' ἀπὸ τοῦ τοὺς δογματικούς ἀπορεῖν καὶ αὐτούς. Πυρρώνειοι δὲ ἀπὸ Πύρρωνος.

Μετάφραση: Όλοι αυτοί πήραν το όνομα πΥρρώνειοι, από το δάσκαλό τους, αλλά και Απορητικοί και Σκεπτικοί κι επίσης Εφεκτικοί και Ζητητικοί από τις αρχές που πρέσβευαν. “Ζητητική” ονομάστηκε η φιλοσοφία τους από το ότι πάντα αναζητούσαν την αλήθεια, “σκεπτική” από το ότι πάντοτε ερευνούν και ποτέ δεν βρίσκουν, εφεκτική από αυτό που τους συμβαίνει μετά την αναζήτηση -και εννοώ την εποχή- και “απορητική” διότι έφερναν σε αδιέξοδο και τους δογματικούς αλλά και τον εαυτό τους. Και βέβαια Πυρρώνειοι από τον Πύρρωνα.

Ανάλυση αποσπασμάτων: Είναι αλήθεια πως στις μέρες μας ονομάζουμε Σκεπτικιστές τους μονίμως δυσπιστους και όσο αμφιβάλλουν και δεν μπορούν να αποδεχθούν καμία θέση ως

αληθή. Τις περισσότερες φορές ο όρος Σκεπτικισμός ταυτίζεται απολύτως εσφαλμένα με άλλους όρους όπως η αθεΐα και ο αγνωστικισμός. Όμως αυτές οι αρνήσεις περιέχουν μέσα τους μία βαριά κατάφαση. Από τη μία πλευρά, η αθεΐα εμπεριέχει την κατάφαση πως δεν υπάρχει Θεός ενώ από την άλλη πλευρά ο αγνωστικισμός εμπεριέχει την κατάφαση πως είναι πραγματικά αδύνατο να γνωρίσουμε εάν υπάρχει Θεός. Η ύπαρξη μιας τέτοιας κατάφασης είναι το κομβικό σημείο που φέρνει σε απόλυτη σύγκρουση τέτοιες θεωρήσεις με τον σκεπτικισμό του αρχαίου κόσμου, η τουλάχιστον με τον Πυρρώνειο σκεπτικισμό. Για τους Πυρρώνειους κάθε τέτοια κατάφαση αποτελεί μία βάσιμη αξίωση πως κατέχουμε μία γνώση και είναι από μόνο του ένα πρόβλημα που μας οδηγεί σε δογματισμό.

Για τους αρχαίους Έλληνες ο όρος “σκέψις” από τον οποίο προκύπτει ο όρος Σκεπτικός σημαίνει εξέταση, μελέτη, έρευνα και ως εκ τούτου ο σκεπτικός είναι αυτός που συνεχώς ερευνά χωρίς να αποδέχεται καμία αλήθεια εάν δεν είναι απολύτως βέβαιη (πράγμα εξαιρετικά δύσκολο - όχι όμως αδύνατο). Αυτό το τελευταίο σημείο διαχωρίζει με απόλυτο τρόπο (κάτι το οποίο θα γίνει ξεκάθαρο στο επόμενο μάθημα) τους Πυρρώνειους από τους Ακαδημεικούς Σκεπτικούς.

Οι Πυρρώνειοι σκεπτικοί χαρακτηρίζονται από 3 συνιστώσες:

1. Ο Πυρρώνειος μιλά μόνο εξ ονόματός του και ομολογεί μόνο τη δική του προσωπική ατομική άγνοια.
2. Μιλά μόνο για το παρόν και δεν ισχυρίζεται πως η άγνοια του είναι κάτι από το οποίο δεν μπορεί να ξεφύγει ποτέ.
3. Πάντα προσθέτει ότι παρά την παρόντική του άγνοια συνεχίζει να ερευνά, δεν έχει εγκαταλείψει και διατηρεί κάποιες ελπίδες πως ίσως κάποια στιγμή είναι δυνατό να αποκτήσει γνώση.

Αντίθετα οι Ακαδημεικοί Σκεπτικοί υποστήριζαν τη θέση πως αντικειμενική αλήθεια για τα πράγματα δεν υπήρξε, δεν υπάρχει και δεν μπορεί να υπάρξει ποτέ.

Ο Πύρρων ξεκίνησε την ενασχόληση του με τη φιλοσοφία ως μαθητής των Στωικών και απέκτησε σταδιακά βαθιά γνώση τόσο της φιλοσοφίας όσο και της ιστορίας της. Το πρόβλημα το οποίο εντόπισε ήταν πως όλες οι φιλοσοφικές σχολές υποστηρίζουν πως γνωρίζουν την αλήθεια αλλά στην πραγματικότητα τα συμπεράσματά τους είναι πολύ διαφορετικά έως και αντιθετικά. Για τον Πύρρωνα αυτό παραπήγαινε. Παράτησε τη μελέτη της φιλοσοφίας και παραδέχτηκε πως δεν υπήρχε κανένα επιχείρημα το οποίο να μπορούσε να τον πείσει πως η μία σχολή έχει δίκιο και η άλλη άδικο. Η συνειδητοποίηση αυτού του

φαινομένου, η συνειδητοποίηση δηλαδή της βαθιάς του άγνοιας ήταν ακριβώς αυτό το οποίο τον γέμισε με αταραξία. Βρήκε τη γαλήνη της ψυχής ομολογώντας ο ίδιος κυρίως και πρώτα απ' όλα στον εαυτό του, την άγνοιά του. Αυτό δεν τον οδήγησε βέβαια σε απραξία αλλά αντίθετα σε μια λεπτομερή έρευνα για την αλήθεια του κόσμου γνωρίζοντας όμως εξ αρχής πως δεν γνωρίζει τίποτα και πως όλα τα επιχειρήματα και τα συμπεράσματα που ανακάλυπτε μπορεί να ήταν εσφαλμένα. Αυτή η αποδοχή, η εν γνώση άγνοιά του, τον προφύλαξε από το να αποδεχθεί δογματικά οποιαδήποτε θέση και έπειτα να ταραχθεί όταν η αλήθεια αυτή απορριφθεί.

Η μέθοδος που ακολουθήσε ονομάζεται *εποχή*. Ενώ λοιπόν όλοι οι υπόλοιποι δογματικοί φιλόσοφοι υποστηρίζουν πως κάτι γνωρίζουν ο Πυρρώνειος σκεπτικός αναστέλλει την κρίση του, δεν τοποθετείται ποτέ και περιμένει πάντοτε να βεβαιωθεί για την αλήθεια ενός πράγματος (κάτι που και ο ίδιος γνωρίζει και αποδέχεται πως μπορεί να μην γίνει ποτέ). Ωστόσο, δεν σταματά και αυτή η συνεχής προσπάθεια του χαρακτηρίζεται από απόλυτη αταραξία καθώς ο ίδιος γνωρίζει εξ αρχής πως είναι πιθανό η ερευνά τους να μην αποδώσει και είναι πλήρως έτοιμος γι αυτό. Για τους Πυρρώνειους λοιπόν σκεπτικούς η άγνοια δεν αποτελεί αυτοσκοπό, ούτε περιεχόμενο της ευδαιμονίας τους. Το αντίθετο μάλιστα. Εάν κάποτε καταφέρουν να βρουν την αληθεια (την οποία δεν απορρίπτουν ότι έχουμε ελπίδες να βρούμε) θα την αποδεχθούν. Αλλά έως τότε θα ακολουθούν την φιλοσοφική στάση της εποχής και δεν θα αποδέχονται ως αληθές τίποτα το οποίο δεν είναι απόλυτα βέβαια. Αυτή η φιλοσοφική στάση οδηγεί τους πυρρώνειους σε ευδαιμονία η οποία στην περίπτωση τους ταυτίζεται με την αταραξία. Σκοπός του ανθρώπου είναι να ζήσει μια ψυχικά ήρεμη ζωή και για να το πράξει αυτό πρέπει να μάθει να αποφεύγει κάθε τι που δεν είναι απόλυτα αληθές καθώς η δημιουργία δογμάτων και σχετικών πεποιθήσεων όταν τα τελευταία αποδειχθούν ψευδη θα κλονίσουν ιδιαίτερα βαθιά τη γαλήνη του. Ωστόσο οφείλουμε να τονίσουμε και πάλι εδώ πως οι Πυρρώνειοι σκεπτικοί δεν μένουν σε απραξία, συνεχίζουν συνεχώς να αναζητούν την αλήθεια αμφισβητώντας ακόμα και τα δικά τους συμπεράσματα εάν και εφόσον τα τελευταία δεν είναι απολύτως αληθή.